

ירושלים המזרחית: עובדות ונתונים 2017

פורסם: 21.5.2017

מספר תושבים ותושבות

323,700 תושבות ותושבים פלסטינים מתגוררים בירושלים לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, והם מהווים **37% מסך תושבי ירושלים**.¹ ישנן הערכות כי מספרם בפועל גבוה יותר. לתושבי ירושלים המזרחית מעמד של תושבי קבע בישראל. בשנת 2016 הפקיע משרד הפנים את מעמד התושבות של **95** פלסטינים מירושלים, בהם 41 נשים ו-11 ילדים. מאז 1967 נשלל מעמד התושבות של **14,595** פלסטינים מירושלים.² נוסף על כך, בשנתיים האחרונות החל משרד הפנים לשלול או לאיים בשלילת מעמד התושבות של מפגעים מירושלים המזרחית ושל בני משפחותיהם.³ בשנים האחרונות חל גידול במספר תושבי ירושלים המזרחית המבקשים לקבל אזרחות ישראלית. במקביל חלה ירידה במספר התושבים שבקשתם מתקבלת מדי שנה. תושבים המבקשים להתאזרח נתקלים בזמני המתנה קיצוניים ובמכשולים בירוקרטים בלתי סבירים בלשכת משרד הפנים בוואדי ג'ז.⁴

חומת ההפרדה

כ-**140,000** תושבות ותושבים מתגוררים כיום בשכונות הירושלמיות שנותרו מעבר לחומת ההפרדה.⁵ מהם, כך לפי הערכת הרשויות, כ-**80,000**⁶ המתגוררים במחנה פליטים שועפאט ובשלוש השכונות הסמוכות לו – ראס ח'מיס, ראס שחאדה ושכונת השלום – וכ-**60,000** בשכונת כפר עקב שצפונית למחסום קלנדיה.⁷

נוסף על השכונות הגדולות הללו שהופרדו על ידי החומה, כמה אלפי פלסטינים מתגוררים ב"מובלעות" שונות ומשונות שיצרה חומת ההפרדה בסמוך לקו הגבול העירוני של ירושלים. בחלק מהמקומות מפרידה החומה בין תושבי ירושלים לבין שאר חלקי העיר, כגון בקצה שכונת ג'בל מוכבר (אזור שייח' סעד וסוואחרה), ובמקומות אחרים היא מפרידה פלסטינים תושבי הגדה המערבית משאר חלקי הגדה וכולאת אותם בצד ה"ירושלמי" של החומה, למשל באזור ואדי חומוס. בכלל

¹ נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לגבי מספר תושבי ירושלים.

² המוקד להגנת הפרט, נתונים שהתקבלו מתשובת משרד הפנים 6.4.2017.

³ האיום בשלילת מעמד, שפירושו גירוש מירושלים המזרחית ומישראל, הופנה כלפי בני משפחה בעלי מעמד של תושבי קבע (דהיינו בעלי תעודת זהות ישראלית) וכלפי בני משפחה בעלי היתר שהייה בישראל מטעם הצבא בגין איחוד משפחות. עדכון על הליכים משפטיים באתר המוקד להגנת הפרט: 28.2.2016, 17.1.2017.

⁴ במשרד הפנים במזרח ירושלים מחכים שנה רק כדי להיכנס לתור, ניר חסון, הארץ, 16.5.2017.

⁵ דוח מבקר המדינה, דוחות על הביקורת בשלטון המקומי, נובמבר 2016, בעמ' 1198.

⁶ בג"ץ 2235/14 סנדוקה נ' הרשות הממשלתית למים ולביוב, תשובת תאגיד המים והביוב הגיחון מתאריך 11.1.2015, סעיפים 20-21.

⁷ בשכונות אלו מתגוררים גם פלסטינים מהגדה המערבית, אולם מספרם אינו ידוע.

האזורים והמובלעות שנוצרו על ידי החומה בירושלים סובלים התושבים מהיעדר תשתיות ושירותים בסיסים ומקשיי מעבר במחסומים.⁸

עוני

76% מתושבי ירושלים המזרחית ו-**83.4%** מהילדים בה חיים מתחת לקו העוני לפי נתוני דוח העוני של המוסד לביטוח לאומי.

בקרב כלל תושבי ישראל **21.7%** מהתושבים ו-**30%** מהילדים חיים מתחת לקו העוני.⁹

רווחה

לנוכח שיעור העוני הגבוה בירושלים המזרחית, שירותי הרווחה שם חיוניים. אולם בירושלים המזרחית פועלות רק **ארבע לשכות** של שירותי הרווחה, שאמורות להעניק שירות ל-**37%** מסך תושבי העיר, ומטפלות ב-**36,029 לקוחות**. את האוכלוסיה הישראלית-יהודית, המהווה **63%** מכלל התושבים, משרתות **19 לשכות** רווחה, המטפלות ב-**57,472 לקוחות**.¹⁰

למזרח העיר מוקצים **106 תקנים** של עובדות סוציאליות מתוך **403 תקנים** כלל-עירוניים (כרבע מהתקנים). בתוכנית החומש הממשלתית מיוני 2014¹¹ הובטחה תוספת של 30 תקנים לירושלים המזרחית. נכון להיום אוישו במסגרת זו **18 תקנים** חדשים, ומשרד הרווחה הודיע כי בהוראת האוצר לא יהיו תוספות תקציביות בשנים 2017-2018.

בממוצע, עובדת סוציאלית במזרח העיר מטפלת ב-**339** לקוחות, בהשוואה ל-**193** בממוצע בשאר העיר. אחת התוצאות היא שזמן ההמתנה של משפחות פלסטיניות לפני שהן מתחילות טיפול גבוה במיוחד: שירותי הרווחה של מחוז מזרח מטפלים ב-**11,451** משפחות פלסטיניות, וברשימת ההמתנה שלהם נמצאות **598 משפחות** נוספות. בכל שאר המחוזות העיר יחדיו, בהם כמות התקנים והאוכלוסיה גדולים משמעותית, נמצאות ברשימת ההמתנה **627 משפחות**.¹²

8,973 ילדים מירושלים המזרחית מוגדרים כילדים בסיכון על ידי שירותי הרווחה.¹³

חינוך

109,481 תלמידות ותלמידים פלסטינים לומדים בירושלים. **41%** בלבד לומדים בבתי ספר עירוניים מוכרים המנוהלים ישירות על ידי עיריית ירושלים, היות ומספר הכיתות בהם רחוק מלהספיק למספר

⁸ פניית האגודה לזכויות האזרח לראש הממשלה בנימוני נתניהו מתאריך 9.8.2017. בפניה מפורטים ממצאי מחקר, שהראה שעשור לאחר החלטת הממשלה שקבעה היערכות מיוחדת למתן שירותים בשכונות הירושלמיות שמעבר לחומה, מרבית ההחלטות נותרו על הנייר.

⁹ הנתונים פורסמו בדצמבר 2016 ומתייחסים לשנת 2015. דוח העוני, המוסד לביטוח לאומי, בעמ' 27.

¹⁰ האגודה לזכויות האזרח, תשובת עיריית ירושלים לבקשת חופש מידע בנושא רווחה מתאריך 28.3.2017.

¹¹ התוכנית להגברת הביטחון האישי ולפיתוח כלכלי-חברתי בירושלים, תוכנית ממשלתית מס. 1775, התקבלה

בתאריך 29.6.2014.

¹² שם.

¹³ שם.

הילדים. **41%** לומדים בבתי ספר במעמד מוכר שאינו רשמי, המקבלים תקצוב חלקי ממשד החינוך, ו-**18%** הנותרים לומדים בחינוך הפרטי.¹⁴

בסך הכל ישנם בירושלים המזרחית **88** בתי ספר עירוניים, **97** בתי ספר במעמד מוכר שאינו רשמי, ו-**79** בתי ספר פרטיים.¹⁵

לקראת שנת הלימודים הנוכחית פנו **1,633 תלמידים** פלסטינים לעיריית ירושלים וביקשו לעבור מבתי ספר מוכר שאינו רשמי לבתי ספר עירוניים רשמיים. מהם **1,209 נקלטו** ו-424 נדחו.¹⁶ בג"ץ קבע כי החל משנת 2016 יידרשו הרשויות לכסות את שכר הלימוד של תלמידים מירושלים המזרחית המבקשים לעבור לבתי ספר עירוניים אך לא מצליחים להיקלט בהם.¹⁷

להערכת עיריית ירושלים, במערכת החינוך הרשמית של ירושלים המזרחית חסרות כ-**2,000 כיתות**, ועלות בנייתן עומדת על **2 מיליארד ש"ח**.¹⁸ על אף המחסור האדיר, בשנת הלימודים 2016 נוספו **44 כיתות חדשות** בלבד לבתי הספר העירוניים בירושלים המזרחית. בשלוש השנים הקרובות צפויות להיבנות **339** כיתות חדשות נוספות.¹⁹ בין השנים 2011-2016 – מאז ניתן פסק הדין העקרוני בנושא המחסור בכיתות ורישום תלמידים בירושלים המזרחית²⁰ – **נבנו 247 כיתות** חדשות ובנוסף הושכרו **218 כיתות**.

נכון לשנת הלימודים הנוכחית, **857 מכיתות** הלימוד שבבתי הספר וגני הילדים העירוניים בירושלים המזרחית **אינן תקינות**. אלה מהוות כמחצית **מסך 1,815** הכיתות במערכת החינוך הרשמית בירושלים המזרחית.²¹

33% מהתלמידים הלומדים בחינוך המוכר והמוכר שאינו רשמי בירושלים המזרחית אינם מסיימים 12 שנות לימוד.²² התקציב המוקצה למניעת נשירה בירושלים המזרחית עמד בשנת 2017 על **4.1 מיליון ש"ח**,²³ בהשוואה ל-**3 מיליון ש"ח** בשנת 2015.²⁴ על פי הערכת עיריית ירושלים, נדרשים **15 מיליון ש"ח** לטיפול יסודי בבעיית הנשירה.

מספרם המדויק של הילדים הפלסטינים בירושלים שאינם לומדים אינו ידוע. על פי נתוני משרד הפנים חיים בירושלים **127,198** ילדים פלסטינים בגילאי 3-18. מתוכם, **109,481** תלמידות ותלמידים רשומים בכל סוגי בתי הספר;²⁵ מדובר בפער של **17,717** תלמידים שהמערכת אינה יודעת היכן הם. (אחוז מסוים, לא ידוע, הם ילדים בני 3-4 שהולכים לגני ילדים פרטיים ועל כן אינם רשומים במערכת העירונית.)

מערכת החינוך בירושלים המזרחית סובלת גם ממחסור מתמשך באנשי מקצוע: מתוך **150** תקני פסיכולוגים לבתי הספר בכל ירושלים, **20 בלבד** מיועדים לירושלים המזרחית.²⁶ ב-**185 בתי הספר** בחינוך המוכר והמוכר שאינו רשמי בירושלים המזרחית ישנם בסך הכל **57** תקנים של יועצים

¹⁴ האגודה לזכויות האזרח, [תשובת עיריית ירושלים לבקשת חופש מידע בנושא חינוך מתאריך 29.3.2017](#).

¹⁵ שם.

¹⁶ מדובר בעלייה יחסית לשנה שעברה: בשנת 2016 ניסו 766 תלמידים פלסטינים לעבור מבתי ספר מוכש"ר לבתי ספר רשמיים בירושלים. מהם 523 נקלטו ו-243 נדחו. תשובת עיריית ירושלים בעניין חינוך, לעיל ה"ש 14.

¹⁷ בג"ץ 5373/08 [אבו לבדה נ' שרת החינוך](#) הוגש על ידי האגודה לזכויות האזרח בשם תלמידים והורים מירושלים המזרחית. מאז מתן פסק הדין בתאריך 6.2.2011 הרשויות לא פעלו להקמת מנגנון שיבטיח את מימוש החזר שכר הלימוד שנקבע בו, ולא פעלו די להשלמת המחסור בכיתות.

¹⁸ [פרוטוקול דיון בוועדת חינוך בכנסת בנושא ירושלים המזרחית מתאריך 1.2.2016](#).

¹⁹ שם. 258 כיתות חדשות בבתי ספר וכן 81 כיתות בגני ילדים.

²⁰ בג"ץ אבו לבדה, לעיל ה"ש 17.

²¹ תשובת עיריית ירושלים בעניין חינוך, לעיל ה"ש 14.

²² פרוטוקול דיון בוועדת חינוך בכנסת, לעיל ה"ש 18.

²³ תשובת עיריית ירושלים בעניין חינוך, לעיל ה"ש 14.

²⁴ האגודה לזכויות האזרח, [ירושלים המזרחית: עובדות ונתונים 2015](#).

²⁵ תשובת עיריית ירושלים בעניין חינוך, לעיל ה"ש 14.

²⁶ האגודה לזכויות האזרח, [תשובת משרד החינוך לבקשת חופש מידע בנושא אנשי מקצוע מתאריך 15.1.2017](#).

חינוכיים.²⁷ בשנים האחרונות חל שיפור: בשנת 2011 היו רק 21 יועצים חינוכיים.²⁸ בעוד במערב העיר ישם **17** קציני ביקור סדיר, שמתפקידם להתמודד עם נוער שנשר, במזרח העיר – שבה שיעורי הנשירה הכי גבוהים בכל הארץ – ישנם רק **ארבעה תקנים** שמתוכם רק **אחד** מאויש.²⁹

תכנון, בנייה והריסות

למעלה מ-**20,000 יחידות דיור** נבנו ללא היתר בשכונות ירושלים המזרחית.³⁰ מספרן המדויק אינו ידוע. בעשור האחרון חל גידול בהיקף גבוה במיוחד בבנייה ללא היתר של בניינים רבי קומות בשכונות שמעבר לחומה.

כבר למעלה מעשור שרשויות התכנון המקומיות והמחוזיות לא קידמו **ולו תוכנית מתאר אחת** בשכונות הפלסטיניות.³¹ אפילו תוכניות מתאר שכונתיות שעיריית ירושלים יוזמת בעצמה אינן מקודמות כאשר מדובר בירושלים המזרחית.³² על אף הצהרותיו של ראש העירייה ניר ברקת כי בכונתו לנקוט מדיניות שונה משל קודמיו, בפועל גם תחת הנהגתו ממשיכות הרשויות בכישלון הנמשך כבר 50 שנה בכל הנוגע לתכנון, לפיתוח ולהסדרה של ירושלים המזרחית.

נוסף על המשך הקפאת התכנון, חלה עלייה חדה בהריסות בתים בירושלים המזרחית בגין בנייה בלי רישיון: בשנת 2016 **נהרסו 88 בתי מגורים** שבהם התגוררו **295 אנשים**.³³ מדובר במספר הגבוה ביותר של הריסות בתים בירושלים המזרחית זה יותר מעשור. בנוסף, בין ינואר 2016 לפברואר 2017 הורסו הרשויות 59 מבנים שאינם למגורים כגון בתי עסק ומבנים חקלאיים.³⁴

בשנת 2017 **נהרסו שלושה בתים באל-וואלג'ה**, כפר בדרום ירושלים שנותק מהעיר על ידי חומת ההפרדה, ושחלק מאדמותיו נמצאות בתוך הגבולות העירוניים. מאז שנבנתה החומה לפני למעלה מעשור, זוהי אחת הפעמים הבודדות שבהן הורסו הרשויות בתים בשכונות שמעבר לחומה שנבנו ללא רישיון, שממילא בלתי אפשרי להוציא באזורים אלו.³⁵

נוסף על כך ישראל חידשה את מדיניות הריסות הבתים העונשיות, שבמסגרתה הצבא הורס אוטם בתים של מפגעים ושל מי שסייעו להם. בשנת 2017 אטם הצבא את ביתה של משפחת קונבר מג'בל מוכבר, בעקבות פיגוע שביצע בן המשפחה בטיילת ארמון הנציב, שבו נהרגו ארבע חיילים. בין יולי 2014 למרץ 2017 **נהרסו שישה בתים** בירושלים המזרחית ו**נאטמו חמישה בתים** נוספים. בנוסף, ערך הצבא מדידות לקראת הריסה ב-**18 בתים** בירושלים, אולם עד כה לא הוצא צו להריסתם.³⁶

²⁷ שם.

²⁸ [ציון נכשל: מערכת החינוך הכושלת בירושלים המזרחית](#), דוח האגודה לזכויות האזרח ועמותת עיר עמים מאוגוסט 2012, עמ' 17.

²⁹ [תשובה לשאלתא של חברת מועצת העיר לורה ורטון בנושא הוצאות על נוער במזרח ירושלים לשנת 2016](#).

³⁰ [בנייה במלכודת התכנון: מדיניות, תכנון ופיתוח בשכונות הפלסטיניות בירושלים המזרחית](#), עמותת במקום, 2014, בעמ' 54. לפני למעלה מעשור העריכו הרשויות שבין 15,000-20,000 יחידות דיור נבנו ללא היתר בשכונות ירושלים המזרחית. מאז נבנו יחידות דיור חדשות בכל מזרח העיר, בכללן יחידות שנבנו ללא רישיון, ובשכונות שמעבר לחומה חלה קפיצה אדירה בבניוי בניינים רבי קומות ללא היתרים.

³¹ בעשור האחרון אושרו תוכניות נקודתיות בשכונות פלסטיניות לצורך מתן רישוי למבנה אחד או למקבץ מבנים, אך לא אושרו תוכניות מתאר שמכוחן ניתן יהיה לפתח או להרחיב שכונה שלמה או אפילו תת-שכונה.

³² עיריית ירושלים כן קידמה תוכנית אב בירושלים המזרחית אולם לא ניתן להוציא אישורי בנייה מכוחה, מכיוון שהיא רק צעד ראשוני בהליך התכנוני.

³³ בצלם, [נתונים על הריסות בתים בירושלים המזרחית בגין בנייה בלי רישיון](#).

³⁴ שם.

³⁵ [לראשונה: ישראל הרסה בתים בכפר שנתר מחוץ לחומת ההפרדה בירושלים](#), אביב טטרסקי, שיחה מקומית,

14.4.2016.

³⁶ המוקד להגנת הפרט, [עדכון על הריסות בתים עונשיות](#).

מים וביוב

מספר תושבי ירושלים המזרחית המדווחים במערכת תאגיד המים והביוב הגיחון עומד על 192,281 נפשות.³⁷ כלומר, 59% מתושבי מזרח העיר מחוברים לרשת המים באופן מוסדר וחוקי.

הבעיה של היעדר חיבורים מוסדרים למים ולביוב נוצרה בגין הכשל המתמשך של הרשויות לתכנן את השכונות הפלסטיניות ולאפשר פיתוח, הרחבה ותשתיות שיתאימו לגידול באוכלוסייה. השכונות הסמוכות למחנה פליטים שועפאט מדגימות זאת בצורה הקיצונית ביותר: היות ומאז 1967 לא אישרו הרשויות ולו תוכנית מתאר אחת לשכונות אלו, קווי המים הקיימים **מספיקים לכ-10%** מהאוכלוסייה המתגוררת בהן כיום.³⁸

בשנים 2015-2016 הניחה חברת הגיחון **תשעה ק"מ** חדשים של קווי ביוב במזרח העיר ושיקמה **שישה ק"מ**. בכוונת הגיחון להניח **15 ק"מ** נוספים בירושלים המזרחית בשנת 2017.³⁹

תחבורה ותשתיות

מאז 2010 יזם משרד התחבורה **34 פרויקטים** של תשתיות תחבורה בירושלים המזרחית. היקף ההשקעה המשוער לפרויקטים הללו בין השנים 2010-2019 הוא **למעלה ממיליארד שקלים** (1,115.9 מ"ש"ח). אלו כוללים מעקפים וכבישי טבעת, דרכים לשימוש תחבורה ציבורית, שיפוץ ברחובות הסמוכים לבתי ספר, ועוד.⁴⁰

בשנת 2020 אמורה להתחיל תוכנית חומש חדשה לתשתיות תחבורה בירושלים המזרחית. זאת, לאחר שבשנת 2017 צפויה להסתיים תוכנית החומש שהחלה בשנת 2012.⁴¹

ההשקעות של העשור האחרון אינן מספיקות לסגירת פערים שנוצרו במשך חמישה עשורים. כבישים רבים בירושלים המזרחית עדיין מלאים בבורות ובמהמורות, נעדרים מעקות בטיחות ומדרכות, ואינם מצליחים להכיל את היקף התעבורה בהם. בעתירה שהוגשה לבג"ץ⁴² נדרש משרד התחבורה לממש בירושלים המזרחית את התקנות משנת 2003 המחייבות הנגשת תחבורה ציבורית לאנשים עם מוגבלויות. העתירה העלתה כי מצב התשתיות בירושלים המזרחית מקשה מאוד על התניידותם של אנשים עם מוגבלויות ואף על הכנסתם לשימוש של אוטובוסים המונגשים לכסאות גלגלים.

טיפת חלב

עיריית ירושלים מפעילה **שש תחנות טיפת חלב** בשכונות הפלסטיניות בירושלים, בהשוואה ל-**27 תחנות** שהיא מפעילה בשכונות הישראליות.⁴³ תחנת טיפת חלב נוספת, **שביעית** במספר, צפויה להיפתח באזור א-סלעה הסמוך לראס אל-עמוד. שלוש תחנות טיפת חלב בשכונות ישראליות

³⁷ האגודה לזכויות האזרח, [תשובת הגיחון לבקשת חופש מידע בנושא מים וביוב בירושלים המזרחית מתאריך 8.3.2017](#).

³⁸ בג"ץ 2235/14 סנדוקה נ' הרשות הממשלתית למים ולביוב. ההערכה מבוססת על חוות דעת מקצועית של מהנדס מים שהוגשה לבית המשפט על ידי האגודה לזכויות האזרח.

³⁹ שם.

⁴⁰ האגודה לזכויות האזרח, [תשובת משרד התחבורה לבקשת חופש מידע מתאריך 25.4.2017](#).

⁴¹ [תוכנית החומש לתחבורה לירושלים המזרחית 2012-2017](#), הודעה לעיתונות, משרד התחבורה.

⁴² עמותת בזכות, [עתירה לבג"ץ](#).

⁴³ [תחנות טיפת חלב](#) באתר עיריית ירושלים נכון לחודש מאי 2017.

מעניקות שירות גם לתושבי השכונות הפלסטיניות הסמוכות. בכפר עקב – מעבר לחומת הפרדה – ישנה תחנת טיפת חלב המופעלת על ידי זכין של משרד הבריאות ולא על ידי העירייה.

דואר

בשכונות הפלסטיניות של ירושלים ממוקמים **תשעה סניפים וסוכנויות דואר**, בהשוואה ל-34 בשכונות הישראליות.⁴⁴ בעקבות עתירת האגודה לזכויות האזרח סוכנויות דואר חדשות צפויות להיפתח **בשלוש שכונות**: ראס אל-עמוד, בבית צפאפא ובמחסום מחנה פליטים שועפאט.⁴⁵

חמישה דוורים בלבד מחלקים דואר בירושלים המזרחית, בהשוואה ל-88 דוורים בכל שאר השכונות בעיר.⁴⁶ במרבית השכונות הפלסטיניות מחולק הדואר למרכזי חלוקה (מבנה אחד ובו מאות תיבות דואר). **בחמש שכונות** בלבד מתוך 22 שכונות העיר המזרחית מחולק הדואר לבתים.⁴⁷

בעקבות עתירת הדואר שהגישה האגודה לזכויות האזרח ניתנו לראשונה **שמות למאות רחובות** בירושלים המזרחית וכן מספרים לאלפי בתים. בשנת 2017 הושלם שילוט הרחובות בשכונת כפר עקב שמעבר לחומת הפרדה. בחודשים הקרובים העירייה צפויה להציב שלטי רחובות בסילוואן ובאזור מחנה פליטים שועפאט, ובכך יושלם שילוט ירושלים המזרחית.

⁴⁴ רשימת סניפי דואר וסוכנויות דואר בירושלים באתר חברת הדואר נכון לחודש מאי 2017.
⁴⁵ בג"ץ 4414/10 **ראסם עבידאת נגד חברת דואר ישראל בע"מ** שהגישה האגודה לזכויות האזרח. עדכון מישיבה בתאריך 14.5.2017 עם נציגי משרד התקשורת וחברת הדואר.

⁴⁶ נתונים שנמסרו לאגודה לזכויות האזרח במסגרת ההליך בבג"ץ 4414/10.

⁴⁷ בחמש שכונות בלבד מחולק דואר לבתים: שיחי גיראח, ואדי ג'וז, ראס אל-עמוד, א-טור ובעיר העתיקה.